

# Становлення та розвиток бібліотечної енциклопедистики в Україні

The Encyclopedia Herald of Ukraine

2024. Vol. 16

DOI: 10.37068/evu.16.5

## Article history:

Received 11/11/2024

Accepted 28/11/2024

Published 13/12/2024

**Citation:** Sokolov, V. (2024). A historical and contemporary overview of library encyclopedias in Ukraine.

*The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 16, 1-13. <http://doi.org/10.37068/evu.16.5>

© 2024 Author

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.



ISSN 2706-9990 (print)  
ISSN 2707-000X (online)

## Віктор Соколов

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-0208-1292

Email: [socolv@i.ua](mailto:socolv@i.ua)

## Резюме

Висвітлюючи історію розвитку бібліотечних енциклопедій, автор зауважує, що в Україні перші спроби створення таких енциклопедичних видань сягають початку ХХ ст., але лише з другої половини ХХ ст. можна говорити про систематичну роботу в цьому напрямі. Нині в галузі української бібліотечної справи створено дві онлайн-енциклопедії — “Українська бібліотечна енциклопедія” та “Бібліотечна енциклопедія Харківщини”. Також автор окреслює вживання терміна “бібліотечна енциклопедистика” в українському науковому дискурсі, акцентуючи на тому, що його трактують і як науковий напрям, і як практичний вид діяльності, і узагальнено як відповідний науково-видавничий здобуток. Запропоновано авторське бачення шляхів подальшого розвитку бібліотечної енциклопедистики в Україні. Серед них — створення координаційного центру з питань бібліотечної енциклопедистики та єдиного порталу — інформаційно-пошукової системи в галузі бібліотечної справи з використанням матеріалів бібліотечних енциклопедій.

## Ключові слова

галузеві енциклопедії, довідкові видання, енциклопедична справа, галузева енциклопедистика, бібліотечна енциклопедистика.

# A historical and contemporary overview of library encyclopedias in Ukraine

**Viktor Sokolov**

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-0208-1292

Email: [socolv@i.ua](mailto:socolv@i.ua)

## Abstract

The article traces the history of library encyclopedias, focusing particularly on Ukraine. It highlights that the initial attempts to compile such library lexicons in Ukraine date back to the early 20th century, though systematic efforts in this sector only began in the second half of the century. At present, Ukraine hosts two online library encyclopedias, including the Ukrainian Library Encyclopedia and the Kharkiv Library Encyclopedia. The article examines the concept of library encyclopedistics as presented in Ukraine's academic discourse, emphasizing its multifaceted interpretation: as a scholarly discipline (encyclopedia scholarship), a practical activity (encyclopedia assembling), and publishing achievements in the field of library science (the pool of library encyclopedias, as well as wealth of subject-specific knowledge). Additionally, the author outlines proposed pathways for Ukraine's further advancing library encyclopedias, as well as the related scholarship. These include establishing a coordination center for library encyclopedias (library encyclopedistics) and developing a comprehensive web portal. This portal would serve as an information and search system dedicated to library science and feature reference content from both national and regional library encyclopedias.

## Keywords

subject-specific encyclopedias, reference works, library encyclopedia industry, library encyclopedia studies.

## ВСТУП

Нині галузеві енциклопедичні видання, зокрема з бібліотечної справи, є не лише засобом поширення та систематизації наукових і практичних знань та досягнень, а й певною інформаційною та документною основою подальшого поступу науково-практичної діяльності, професійної освіти та галузевої науки загалом. Їхня історична та джерелознавча цінність зумовлює широке довідково-інформаційне використання. А відтак питання підготовки та створення бібліотечних довідкових (зокрема й енциклопедичних) видань є важливими для соціогуманітаристики, у межах якої виокремлено бібліотечну енциклопедистику. З розвитком за останні десятиліття електронних енциклопедій постала необхідність вдосконалення методів і засобів збирання, опрацювання, аналізу та висвітлення інформації для довідково-енциклопедичних видань — передусім саме цим і визначається актуальність нашого дослідження, що посприяє подальшому розвитку бібліотечної енциклопедистики.

У певних колах українських бібліотекознавців термін “бібліотечна енциклопедистика” починають вживати дедалі активніше. Щоправда, у наукових публікаціях його фіксуємо лише спорадично (праці Л. Глазунової, С. Зворського, В. Ракитянської, В. Сафонової, В. Соколова, Г. Солоіденко). Прикметно, що це явище не завжди українські дослідники асоціюють з бібліотечною справою, а радше винятково з енциклопе-

дичною. Отже, з'являється необхідність обґрунтування поняття бібліотечної енциклопедистики, визначення кола проблематики галузі, її завдання, термінологічного, методичного апарату тощо.

**Метою цієї студії** є висвітлення основних етапів становлення і особливостей розвитку української бібліотечної енциклопедистики, а також окреслення її основних завдань, місця та значення для бібліотечної науки і практики. Основний метод дослідження — огляд літератури (дослідження виконано на основі аналізу довідково-енциклопедичних видань з бібліотечної справи та наукових праць, що стосуються бібліотечної енциклопедистики).

## РЕЗУЛЬТАТИ

**Бібліотечні енциклопедії.** Перші довідкові видання з бібліотечної справи з'явилися на початку ХХ ст. в США. Одним з перших був багатомовний “Glossary of library terms” А. Мота (1915). У 1920-х роках подібні видання активно розвивалися у США, Великій Британії та СРСР. У Радянському Союзі першим був “Словарь библиотекаря” Р. Гольдарбейтера (1923), а потім “Словарь-справочник профсоюзного библиотекаря” М. Бузін'єра (1928). Того ж року вийшов і перший багатомовний “Словарь библиотечных терминов”.

Безпосередньо бібліотечні енциклопедії вперше з'явилися теж у США в середині ХХ ст. Ідеться, зокрема, про “The library science glossary” Л. Томлінсона (1942) та “A.L.A. Glossary of library terms” Е. Томпсон (1943). Проте справжнім проривом стала багатомовна “Encyclopedia of library and information science” А. Кента (1968–2003), яку, хоча й було розкритиковано за надмір зайвого матеріалу, вважають фундаментальним виданням. У 2009 році вийшло оновлене 7-томне видання цієї енциклопедії під редакцією М. Дж. Бейтс та М. Н. Мак (2009) загальним обсягом понад 5,7 тис. сторінок (Бока-Ратон, 2009).

У Європі активний розвиток енциклопедичних видань з бібліотекознавства розпочався у середині ХХ ст. Однією з перших стала англomовна “Encyclopaedia of librarianship” (1958 р.) під ред. Т. Ландау, що містить близько 5 тис. термінів (Солоіденко, 2009а, с. 258–259; Солоіденко, 2020, с. 72). Її поява стимулювала створення аналогічних видань в інших країнах. Так, у другій половині ХХ ст. вийшли ґрунтовні енциклопедії в Німеччині (“Lexikon des Bibliothekswesen”), Польщі (“Encyklopedia wiedzy o książce”, “Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego”), а також у Франції, Чехословаччині та інших країнах.

У Російській імперії та СРСР створення бібліотечних енциклопедій відбулося з помітним запізненням. Наприкінці ХХ століття з'явилися енциклопедії з суміжних галузей — книгознавства та музеєзнавства — “Книговедение: энциклопедический словарь” (1982), “Книга: энциклопедический словарь” (1999). Лише у 2007 році вперше вийшла друком “Библиотечная энциклопедия”, при цьому, за оцінками фахівців, вже на момент публікації вона містила неактуальну, застарілу інформацію (Зворський, 2015, с. 35; Солоіденко, 2020, с. 73–74).

В Україні вперше ініціював створення бібліотечної енциклопедії Юрій Меженко. Так, співпрацюючи на початку 1920-х років з петроградським видавництвом “Мысль”, він брав участь у підготовці енциклопедичного видання “Практическое руководство по библиотековедению” (1923). Однак через дострокову публікацію незавершеної частини, Меженко змушений був зазначити, що це лише популярна брошура, а не повноцінний енциклопедичний твір. Друга спроба створити бібліотечну

енциклопедію сталася у 1944 році. Разом зі співробітниками Державної публічної бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедріна, Ю. Меженко розробив концепцію, склав список джерел та розпочав роботу над картотекою. На жаль, цей проєкт також було припинено.

Тоді ж в Україні було оприлюднено ще одне довідкове видання з бібліотечної справи — це “Короткий російсько-український словник бібліотечної термінології” (1926), що був надрукований у 1–2 випуску “Бюлетеня Одеського бібліотечного об’єднання”. У 1926 році, після виходу першого українського бібліотечного словника, у Всенародній бібліотеці України було створено спеціальну комісію для розроблення нового, більш розлогого словника. До її складу ввійшли провідні фахівці галузі Л. Грузиненко, Н. Піскорська, О. Полулях, О. Чолгонська (Лучицька), М. Ясинський. Комісія розробила проєкт інструкції для складання словника українських термінів з книгознавства та бібліотекознавства з паралельним поданням “чужоземних термінів” провідними європейськими мовами. Вже через рік словниковий матеріал налічував 3262 картки, проте подальшу термінологічну діяльність комісії було припинено (Гарбар, 2012, с. 399; Солоіденко, 2024).

Період 1920-х років був часом активної розбудови української бібліотечної справи, розвитку книгознавства та бібліотекознавства, формування наукової національної бібліотекознавчої та книгознавчої школи, бібліотечної та книгознавчої термінології. На основі проведення значної науково-дослідної та науково-практичної роботи з різних напрямів книгознавства, бібліографознавства та бібліотекознавства, були покладені певні науково-методологічні засади в галузі бібліотечної та книгознавчої енциклопедистики. Наприклад, у 1920–1930-х роках питання розвитку української бібліотечної термінології, а також необхідності формування української бібліотечної енциклопедії розробляв В. Козловський, який, зокрема, 10 квітня 1933 року на засіданні Науково-дослідної комісії бібліотекознавства і бібліографії ВБУ виступив із доповіддю “Українська бібліотечна енциклопедія”, де висунув ідею створення галузевої енциклопедії, підтримавши задум, висловлений також на початку 1920-х роках. Л. Биковським (Козловський, 1933; Козловський). Утім, далі начерків, планів і проєктів справа з підготовки цієї енциклопедії не просунулася — на заваді стало сумнозвісне згортання українізації. Однак ще на початку 1920-х роках, із встановленням більшовицької влади в Україні, чимало фахівців з бібліотечної справи, серед яких Л. Биковський, І. Огієнко, С. Русова та С. Сірополко, вимушено емігрували. Незважаючи на складні умови, вони продовжували наукову діяльність. Зокрема, Л. Биковський у 1978 році видав “Матеріали для майбутньої української енциклопедії книгознавства”, заклавши фундамент для створення такого видання. Тобто необхідність такої праці усвідомлювали українські науковці ще в 1920-х роках, про що свідчить, зокрема, рукопис С. Сірополка “Історія письма і друку” (Биковський 1978; Ківшар, 2020, с. 431–432; Сірополко).

У другій половині ХХ ст. спостережено значний розвиток довідкових видань з бібліотечної та книжкової справи в Українській РСР. Особливе місце серед них займають довідники та путівники різних бібліотек. Створення таких видань зазвичай супроводжувало докладне обговорення їхнього змісту та інформаційного наповнення на засіданнях наукових та редакційних рад. Одним із вагомих досягнень того періоду стало оприлюднення “Довідника з бібліотекознавства і бібліографії” (1969), укладеного Е. Куделько і С. Мінцем. Цей довідник, що містив близько 2500 термінів і понять, випередив за часом публікації на 7 років аналогічне російськомовне видання (Солоіденко, 2021). Процес створення та вдосконалення довідкових видань з бібліотечної справи в Україні пройшов шлях від простих розлогих списків бібліотек до ґрунтовних

енциклопедичних видань зі складною структурою та розгорнутими аналітичними матеріалами. Попри це ідею створення повної бібліотечної енциклопедії, як в Україні, так і в інших радянських республіках, серйозно не розглядали.

На зламі ХХ–ХХІ ст. після відновлення незалежності України довідникам, словникам та працям енциклопедичного жанру з бібліотечної справи й суміжних галузей було притаманне збільшення обсягів та поглиблення спеціалізації, що пов'язано з розвитком бібліотечної справи та впровадженням нових інформаційних технологій. Із часом суттєво розширилася інформаційна наповненість і тематичні межі довідкових видань, змінилися їхні термінологічні визначення. У зазначений період було надруковано: Сташко М. В. “Російсько-український словник бібліотечно-бібліографічних термінів” (1996); “Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики” (1999); “Словник книгознавчих термінів” (2003); “Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології” (2004) та ін. За даними “Корпусу енциклопедичних видань України” (Zhelezniak, Ishchenko, 2021) серед галузевих видань 17% мають у назві словосполучення “енциклопедичний довідник”, 18% — “енциклопедичний словник”; серед регіональних енциклопедичних видань 18% — з словосполученням “енциклопедичний довідник” і лише 10% — “енциклопедичний словник”.

Окремим видом довідкових видань є енциклопедичні довідники — різновид енциклопедій, в яких статті представлені у систематичній і стислій формі (наприклад, як в енциклопедичному довіднику “Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені Івана Франка. 1940–2011: енциклопедичний довідник” (2011), в якому висвітлено історію та сучасний стан бібліотеки, роботу її структурних підрозділів, розкрито довідково-інформаційну, соціокультурну та проєктну діяльність книгозбірні) (Івано-Франківська..., 2011; Солоіденко, 2021, с. 73). У 2017 році Л. Гарбар надрукувала матеріали до біобібліографічного словника “Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. — 1941 рік)”, що репрезентує перелік статей про майже 2,5 тис. знаних вітчизняних бібліотекознавців — творців теорії, історії, методики та організації бібліотечної справи в Україні.

Особливо важливою подією у розвитку вітчизняної бібліотечної справи є підготовка та оприлюднення в електронному форматі загальнодержавної “Української бібліотечної енциклопедії” (УБЕ, режим доступу: <https://ube.nlu.org.ua>), яку від 2010 року готують працівники сектору енциклопедичних досліджень науково-дослідного відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого у співпраці зі співробітниками інших відділів цієї книгозбірні та низки інших наукових, публічних, спеціалізованих бібліотек, закладів вищої освіти Києва, Харкова, Одеси, Львова, Вінниці, Кропивницького тощо. Важливим здобутком цього проєкту є те, що в сучасний науковий обіг введено інформацію про багатьох замовчуваних чи з ідеологічних причин “забутих” видатних вітчизняних бібліотекознавців, книгознавців та діячів бібліотечної справи, розвивають нові напрями дослідження її історії, характеризують та уточнюють новітні терміни бібліотекознавства та бібліотечної практики (Концепція..., 2011). На початок 2024 року в УБЕ опубліковано приблизно 1000 статей. Майданчиком для обговорення питання підготовки УБЕ слугує щорічна харківська конференція “Короленківські читання” Реалізація цього енциклопедичного проєкту, за визначенням С. Зворського, забезпечить наукове узагальнення накопичених галузевих знань та уніфікацію бібліотечно-інформаційної термінології (2015, с. 36–37).

Окрім того, робота над укладанням УБЕ спонукала у 2014 році бібліотечних фахівців Харкова до створення власної регіональної “Бібліотечної енциклопедії Харківщини” також в електронній формі (електронний ресурс було створено у 2016 році) режим доступу: <http://libenc.korolenko.kharkov.com/>) (див. Глазунова, Сафонова, 2017, с. 48–49).

Нині створення бібліотечних енциклопедій є пріоритетним напрямом роботи Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого та Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка. Завдяки систематичному аналізу та науковому опрацюванню великого масиву інформації ці установи постійно вдосконалюють свої енциклопедії: розширюють тематику словників, доповнюють статті, поглиблюють методику редагування. Отже, з'являється нагода говорити про бібліотечну енциклопедистику як окремих науковий напрям і вид практичної діяльності в межах галузі.

**Бібліотечна енциклопедистика: концептуалізація поняття.** Треба зауважити, що термін “бібліотечна енциклопедистика” вже побудує в українському науковому дискурсі. Бібліотечна енциклопедистика (далі — БЕ) має декілька базисних визначень, що характеризують її шляхом виокремлення різних аспектів своїх істотних ознак, а саме:

- 1) наукова галузь міждисциплінарних комплексних досліджень про стан та розвиток енциклопедичної справи, створення та функціонування довідкових, зокрема енциклопедичних, видань з бібліотекознавства та бібліотечної діяльності, що вивчає і систематизує знання та останні досягнення у сферах бібліотечної науки та практики;
- 2) це наукове вивчення енциклопедій, словників та інших довідкових видань та інформаційних матеріалів з бібліотечної справи; умов, принципів та закономірностей їх створення, теоретичних і методичних особливостей підготовки;
- 3) сфера професійної діяльності, що пов'язана з укладанням і виданням бібліотечних словників, довідників, енциклопедій, інформаційних науково-методичних матеріалів, що стосуються зазначеного напрямку роботи, до якого, окрім науково-практичної діяльності, належить також певна ділянка книговидавничої роботи (розробка концепцій, змісту, тематики, принципів подання науково-практичного матеріалу у довідкових виданнях; опрацювання методики та методології створення, оформлення та оприлюднення зазначених видань тощо);
- 4) сукупність опублікованих енциклопедичних видань з бібліотечної справи, представляють собою певний науково-видавничий здобуток, відображають стан теоретичного осмислення практичної діяльності галузі та розвитку бібліотекознавства, що сприяють піднесенню сфер галузевої науки, освіти та культури фахівців, систематизують термінологічний апарат бібліотекознавства та слугують авторитетним джерелом перевірених знань, а також дидактичним засобом навчання у сучасній професійній освіті.

БЕ тлумачать також як узагальнення всіх інтелектуальних продуктів і ресурсів бібліотекознавчого напрямку, що створюють профільні науково-дослідні інститути, бібліотеки, бібліотечні навчальні заклади. У такому розумінні БЕ — це галузева наука про бібліотечно-бібліографічну, книгознавчу, документознавчу, інформаційну, культурно-просвітницьку та інші сфери діяльності бібліотечних установ, що розкриває свій предмет засобами раціонального аналізу та дослідження здобутків бібліотечної справи, зокрема через наукове опрацювання галузевих енциклопедичних видань з бі-

бібліотекознавства та бібліотечної діяльності. БЕ, з одного боку, всебічно відображає різноманітні здобутки бібліотечної науки та практики, дає системний широкий погляд на стан та розвиток пов'язаних з галуззю явищ та сфер діяльності, з іншого — транслює певний внесок у теоретичне осмислення розвитку галузі; сприяє підвищенню активності науково-дослідної, науково-методичної, культурно-просвітницької роботи бібліотек, всебічній інтеграції інтелектуального потенціалу бібліотечного співтовариства, розширенню професійних зв'язків.

БЕ як певний науково-теоретичний і довідковий ресурс галузевого характеру задовольняє найперше професійні запити фахівців і спеціалістів суміжних професій, проте коло її аудиторії може бути розширено за рахунок всіх осіб, що цікавляться розвитком науки, освіти та культури загалом, оскільки енциклопедичні видання з бібліотечної справи, як і з інших галузей знань, довгий час мають науково-практичну цінність (Сафонова, 2020, с. 65). Вони дають можливість встановити і зафіксувати певні кількісні та якісні зміни, що відбулися в окремих сферах бібліотечного життя або в певних галузях бібліотечних наук; відобразити особливості трансформацій як в окремих бібліотеках, так і в бібліотечній системі в цілому; надати інформацію про видатних діячів бібліотечної справи, науки та освіти; з'ясувати роль керівних органів та їхній вплив на розвиток бібліотечної науки та практики та ін.

Аналіз довідників, словників, енциклопедичних видань та інших інформаційних джерел з бібліотечної справи та бібліотекознавства також надає чітке уявлення про розвиток бібліотечних мереж та становлення окремих бібліотек; формування складу їхніх фондів; зміни у довідково-пошуковому апараті; динаміку впровадження засобів механізації, автоматизації, комп'ютеризації, а також про діяльність фахівців, які забезпечували збереження та опрацювання інформаційно-бібліотечного ресурсу тощо. Отже, об'єктом БЕ є як довідково-енциклопедичні видання з бібліотечної справи, так і загалом галузеві енциклопедичні знання.

Основними завданнями БЕ вбачаємо такі:

- аналіз, систематизація та наукове опрацювання термінологічної системи галузі та теоретичних проблем, пов'язаних з методологією створення довідково-енциклопедичних видань з бібліотечної справи;
- дослідження сучасного стану розвитку бібліотек та їхнього досвіду роботи через призму вивчення та наукового опрацювання енциклопедичних знань галузі;
- вивчення та вирішення практичного комплексу завдань, що полягають у необхідності створення ґрунтовних бібліотечних енциклопедичних видань;
- акумуляція та поширення інформації про передовий досвід та розвиток бібліотечної справи у світі в цілому, та у певній окремій національній державі зокрема;
- розкриття історії бібліотечної справи та бібліотекознавства, культурно-просвітницького та наукового внеску фахівців-бібліотекознавців у розвиток бібліотечної справи та науки, а також висвітлення життєдіяльності знаних діячів даної галузі (переважно, стосовно певної країни);
- сприяння розвитку й інтеграції комплексу інформаційно-бібліотечних та книгознавчих знань (наук), покращенню доступу до інформаційних та наукових джерел з бібліотечної галузі, удосконаленню та уніфікації її понятійного апарату шляхом формування термінологічної бази сучасного бібліотекознавства, а також покращенню комунікаційних зв'язків між фахівцями галузі та підвищенню іміджу бібліотек (переважно, у певній країні);

- просування у світлі сучасних знань оновлення змісту та методології бібліотечної науки та освіти;
- спомагання підвищенню рівня й якості бібліотечної науки та практики, розвитку професійної літератури шляхом створення й застосування найбільш повної й сучасної енциклопедичної інформаційної системи.

Теорію та методологію бібліотекознавства, як і будь-якої іншої наукової дисципліни, осмислюють, вибудовують і вдосконалюють шляхом розроблення її понятійного апарату, удосконалення та уточнення термінів і дефініцій. Рівень розвитку теорії та методології бібліотекознавства чи іншої науки корелює із сукупністю її довідкових видань, зокрема галузевих енциклопедій, що представляють термінологічний апарат та висвітлюють конкретні досягнення галузі, її визначних представників. У цьому контексті БЕ вивчає та розкриває зміст бібліотекознавства та бібліотечної справи шляхом аналізу, систематизації, наукового опрацювання методології та методики створення довідково-енциклопедичних видань галузі: словників, довідників, путівників, енциклопедій тощо. Окремі теоретичні напрями БЕ та її досліджень стосуються розвитку галузевих енциклопедичних знань (способів їх систематизації, виокремлення, представлення, поширення в суспільстві тощо) та енциклопедичної культури загалом (як сукупності цінностей, пов'язаних зі створенням галузевих енциклопедій, наприклад, з фондознавства, читачезнавства, бібліографознавства тощо).

Енциклопедичні видання характеризуються тим, що їхній зміст формують обрані поняття, об'єкти, терміни, явища, персоналії тощо (Дзюба, 2021, с. 147). Тому, з одного боку, бібліотечні енциклопедії відображають “інформацію про загальний розвиток бібліотечної галузі в країні або в окремому краю чи в певній установі, про діяльність видатних діячів української науки та культури, особливо тих, чий імена внаслідок певних політичних причин не отримали достатнього висвітлення” (Черниш, 2016, с. 33), а з іншого — є галузевими словниками бібліотечних термінів. Тому одним із важливих аспектів створення бібліотечних енциклопедій є розвиток та вдосконалення термінологічного апарату галузі. Автори статей, аналізуючи різноманітні джерела та сучасні тенденції в бібліотечній справі, вводять нові терміни, уточнюють значення наявних та систематизують термінологічну систему в цілому. Бібліотечні енциклопедії не тільки фіксують наявний стан знань, а й формують нові наукові поняття і категорії. Крім того, бібліотечні енциклопедії виконують функції словника, довідника, історичного джерела та навігаційного інструменту, що робить їх незамінними для фахівців та широкого кола читачів.

Створення енциклопедичних видань з бібліотечної справи супроводжується постійним розвитком галузевої термінології. Автори статей детально аналізують і систематизують бібліотечні терміни, враховуючи останні досягнення науки і практики. Цей процес часто призводить до введення нових термінів, переосмислення наявних та формування нової терміносистеми в цілому. Це означає, що аналіз та удосконалення термінологічної системи не оминають її сфери дослідження БЕ (Солоїденко, 2009а; Солоїденко, 2010; Солоїденко, 2024).

Створення друкованих бібліотечних енциклопедій в умовах обмеженого фінансування є складним і тривалим процесом. Саме тому перспективним напрямком розвитку бібліотечної справи є створення галузевих онлайн-ресурсів. Електронні енциклопедії при істотно менших фінансових витратах дозволяють оперативно вносити зміни, доповнювати матеріали та розширювати тематику. Крім цього, як зауважує Н. Черниш, вони є більш доступними для користувачів (2016, с. 33–34), що має сприяти популяризації знань про бібліотечну справу.



Різні наукові центри, редколегії мають свої підходи до створення довідкових та енциклопедичних видань з бібліотечної справи, що може призводити до розбіжностей у поданні галузевої інформації. Отож істотна роль БЕ полягає в забезпеченні уніфікації цих процесів, зокрема розробленні єдиних методичних рекомендацій, стандартів та алгоритмів для підготовки енциклопедичних матеріалів. Це запорука ефективної діяльності у напрямі підготовки енциклопедій, уникненню типових помилок, а також обміну досвідом між фахівцями, поширенню знань та розвитку галузі в цілому.

**Перспектива розвитку бібліотечної енциклопедистики: авторське бачення.** Розвиток БЕ має бути націлений на ефективне забезпечення можливостей з розширення, оновлення змісту статей та системи посилань; швидкого пошуку релевантної інформації, системи орієнтування в структурі, тематиці, допоміжних покажчиках, словниковому складі та постатейному наповненні кожної рубрики того чи іншого галузевого енциклопедичного видання, а також на збільшення кола користувачів (Іщенко, 2019, с. 206). Для досягнення такої мети є потреба у створенні єдиного координаційного центру з БЕ. Головним завданнями такого центру вбачаємо об'єднання інформаційних ресурсів галузі, координація роботи над енциклопедіями та надання методичної допомоги фахівцям.

Створення єдиного галузевого порталу могло б бути одним із результатів роботи такого координаційного центру. Він міг би надавати різноманітні матеріали та статті єдиною інформаційно-пошуковою системою в галузі бібліотечної справи. Зокрема, такий портал пропонував би низку методичних праць, статей, інструкцій щодо створення бібліотечних довідково-енциклопедичних видань (Добко, 2014, с. 50). Він би акумулював галузеві електронні довідкові видання, зокрема енциклопедії, на якому б висвітлювалася інформація про вихід видань, початок роботи над новими проектами тощо (Железняк, Іщенко, 2017, с. 48–49; Соколов, 2017, с. 142).

Поява і укладання енциклопедій з бібліотечної справи тісно пов'язані з бібліотечною політикою. Ефективність цих процесів залежить від пошуку оптимального балансу між інтересами регіонів і держави. Безсумнівно, БЕ не лише відображає стан бібліотечної справи, а й впливає на формування бібліотечної політики на різних рівнях: від державного до мікрорегіонального. Тому БЕ може бути інструментом для:

- розробки державної бібліотечної політики, визначення пріоритетів та напрямів розвитку бібліотечної справи в країні;
- формування регіональної бібліотечної політики з урахуванням специфіки кожного регіону;
- планування та фінансування бібліотечних проєктів (обґрунтування необхідності та ефективності різних ініціатив);
- оцінки стану бібліотечної справи: на рівні областей, районів, міст та окремих бібліотек.

Створення та аналіз енциклопедичних видань можливий на кожному з цих рівнів, що сприяє розвитку бібліотечної справи в цілому (Соколов, 2017, с. 144–145). Підготовка бібліотечних довідкових видань та онлайн-енциклопедій передбачає комплексний аналіз соціальних взаємодій, інституційних механізмів та інструментів реалізації бібліотечної політики. Такі видання не лише інформують користувачів про стан і розвиток бібліотечної справи, а й відображають рівень розвитку суспільства, надаючи доступ до інформаційних ресурсів у різних форматах. Вони також віддзеркалюють історичний, культурний, науковий, освітній та економічний потенціал країни або регіону.

Отже, створення друкованих та електронних енциклопедичних видань з бібліотечної справи може стати результативною цільовою програмою бібліотечної політики, ефективним засобом консолідації інформаційного та професійного ресурсу країни. При належному розвитку БЕ підготовка та оприлюднення довідково-енциклопедичних видань з бібліотечної справи значною мірою сприятиме піднесенню професійної культури галузі, формуванню навичок дослідницької, аналітично-пошукової роботи фахівців бібліотек. Перспективи подальшого поступу БЕ також полягають у збільшенні уваги до розвитку професійної термінології, до більш глибокого визначення та уточнення змісту понять, що сприяє ґрунтовності фахових знань, впорядковує та систематизує тематично-смысловий матеріал, розвиває аналітичні здібності працівників бібліотек, збагачуючи їхню професійну культуру та мову.

## ВИСНОВКИ

1. Історія розвитку бібліотечних енциклопедій демонструє поступовий перехід від окремих словників і довідників до масштабних багатотомних проєктів. США стали піонерами в цій галузі.
2. В Україні перші спроби створення бібліотечних енциклопедій датовані початком ХХ ст., проте систематична робота в цьому напрямку розпочалася лише в другій половині ХХ ст. Нині активно розвиваються онлайн-енциклопедії, а саме “Українська бібліотечна енциклопедія” та “Бібліотечна енциклопедія Харківщини”.
3. Бібліотечні енциклопедії є об’єктом окремого наукового напрямку і водночас виду діяльності у межах бібліотечної справи та бібліотекознавства — бібліотечної енциклопедистики. Вона передбачає як наукове вивчення енциклопедичних видань, так і практичну роботу з їх створення. Окрім цього, бібліотечна енциклопедистика сприяє систематизуванню знань про бібліотеки, розвитку бібліотечної галузі, підвищенню професіоналізму фахівців та популяризації у суспільстві.
4. Формування і розвиток бібліотечної енциклопедистики пов’язані, з одного боку, з прогресом у галузі бібліотечної справи і бібліотекознавства, з іншого — з поступом енциклопедичної справи й енциклопедичних досліджень. Від них залежить і майбутнє бібліотечної енциклопедистики, хоча її найближчі перспективи корелюють із спроможністю консолідації наявних фахових знань, уніфікації методик і практик зі створення бібліотечних енциклопедій, що, очевидно, потребує заснування єдиного координаційного центру й інформаційно-пошукової системи в галузі бібліотечної справи.

## ЛІТЕРАТУРА

- Биковський, Л. (1978). *Матеріали для майбутньої української енциклопедії книгознавства: принагідні нотатки*. Денвер (Колорадо).
- Гарбар, Л. В. (2012). Ніна Володимирівна та Олена Володимирівна Піскорські — діячі української бібліотечної справи. *Рукописна та книжкова спадщина України*, 16, 390–416.
- Гарбар, Л. В. (2017). *Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. — 1941 р.): матеріали до біобібліографічного словника*. Київ.

- Глазунова, Л. В., Сафонова, В. В. (2017). Бібліотечна енциклопедія Харківщини: презентація демоверсії електронного ресурсу. У кн. *Королєнківські читання 2016. "Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору"* (частина 1, с. 47–51). Харків.
- Дзюба, І. М. (Ред.). (2021). *Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770>
- Добко, Т. В. (2014). Українська енциклопедія в електронному середовищі. У кн. *Матеріали 3-ї Міжнародної наукової конференції "Українська енциклопедистика"* (с. 45–50). Київ. <https://doi.org/10.37068/ue.2013.5>
- Железняк, М., Іщенко, О. (2017). Українські регіональні енциклопедії: значення, функції, проблеми. *Матеріали 5-ї Міжнародної наукової конференції "Українська енциклопедистика"* (с. 44–49). Київ. <https://doi.org/10.37068/ue.2017.4>
- Железняк, М., Іщенко, О. (ред.). (2017–2024). *Корпус енциклопедичних видань України: бібліографічний онлайн-покажчик*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://doi.org/10.37068/cuebi>
- Зворський, С. (2015). "Українська бібліотечна енциклопедія": від задуму до практичної реалізації. *Енциклопедичний вісник України*, 6–7, 33–37. <https://doi.org/10.37068/evu.6-7.7>
- Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. 1940–2011: енциклопедичний довідник (2011). Івано-Франківськ.
- Іщенко, О. (2019). Енциклопедистика як складник книжкової культури України: тенденції сьогодення. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 51, 201–209. <https://doi.org/10.15407/np.51.201>
- Ківшар, Т. І. (2020). Невідомі "Матеріали для майбутньої енциклопедії книгознавства" Л. Биковського (до 125-х роковин від дня народження). У кн. *Життя в науці. Студії на пошану Любові Дубровіної* (с. 422–440). Київ: НБУВ.
- Козловський, В. (1933). Українська бібліотечна енциклопедія: тези доповіді [заслухана на засіданні НДКБ 28 берез. та 10 квіт. 1933 р.]: машинопис. Інститут рукопису НБУВ, ф. 33, № 2868.
- Козловський, В. (n.d.). Бібліотекознавча й бібліографічна термінологія, принципи її вироблення і організація термінологічної роботи. *Архів НБУВ*, оп. 1, спр. 204, арк. 6–7.
- Концепція "Української бібліотечної енциклопедії" (2011). *Бібліотечна планета*, 1, 30–32.
- Меженко, Ю. (1923). Лист до редакції. *Бібліологічні вісті*, 4, 119–120.
- Сафонова, В. (2020). Галузева енциклопедія як складова бібліотечної регіоналістики. У кн. *Бібліотека в сучасному інформаційному і соціокультурному середовищі: досягнення, виклики і вектори розвитку* (с. 63–70). Полтава.
- Сірополко, С. (n. d.). Історія письма і друку: коротка енциклопедія книгознавства (ч. 1–3). *ЦДАВО України*. Ф. 4433, оп. 2, спр. 18–20.
- Соколов, В. Ю. (2017). Регіональні енциклопедичні видання з бібліотечної справи — важливий фактор розвитку бібліотечної політики. У кн. *Енциклопедичні видання в сучасному інформаційному просторі* (с. 135–147). Київ: Державна наукова установа "Енциклопедичне видавництво".
- Солоїденко, Г. (2021). Бібліотечні довідники, путівники: досвід створення та видання. *Бібліотечний вісник*, 3, 64–77. <https://doi.org/10.15407/bv2021.03.064>
- Солоїденко, Г. І. (2009а). Бібліотечне знання на сторінках фахових енциклопедій. У кн. *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства* (с. 258–262). Львів.
- Солоїденко, Г. І. (2010). *Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку*. Київ.

- Солоіденко, Г. І. (2024). Бібліотечна термінологія. *Українська бібліотечна енциклопедія*. [https://ube.nlu.org.ua/article/бібліотечна\\_термінологія](https://ube.nlu.org.ua/article/бібліотечна_термінологія)
- Солоіденко, Г. І. (2009б). Російська бібліотечна енциклопедія — ще один крок в теорії і практиці бібліотекознавства. *Вісник Книжкової палати*, 11, 9–12.
- Солоіденко, Г. І. (2020). Бібліотеки та бібліотечна справа на сторінках енциклопедій. У кн. *Енциклопедії як глокальні медії* (с. 71–80). Київ: Державна наукова установа “Енциклопедичне видавництво”.
- Черниш, Н. (2016). Українські електронні енциклопедії як складова національного інформаційного простору. *Вісник Книжкової палати*, 2, 29–34.

## REFERENCES

- Bykovskiy, L. (1978). *Materialy dlia maibutnoi ukrainskoi entsyklopedii knyhoznavstva: prynahidni notatky* [Materials for the future Ukrainian encyclopedia of bibliography: random notes.]. Denver (Kolorado) [in Ukrainian].
- Chernysh, N. (2016). Ukrainski elektronni entsyklopedii yak skladova natsionalnoho informatsiinoho prostoru [Ukrainian electronic encyclopedias as a component of the national information space]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 29–34.
- Dobko, T. V. (2014). Ukrainian encyclopedias in the digital format. In *Proceedings of the 3rd International Conference on Ukrainian Encyclopedia Studies* (pp. 45–50). Kyiv. <https://doi.org/10.37068/ue.2013.5>
- Dziuba, I. M. (Ed.). (2021). *Ukrainian electronic based encyclopedias in light of socio-humanities*. Kyiv: The NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770> [in Ukrainian].
- Harbar, L. V. (2012). Nina Volodymirivna ta Olena Volodymyrivna Piskorski — diachi ukrainskoi bibliotечноi spravy [Nina Volodymyrivna and Olena Volodymyrivna Piskorski are Ukrainian librarians]. *Manuscript and book heritage of Ukraine*, 16, 390–416 [in Ukrainian].
- Harbar, L. V. (2017). *Istoriia ukrainskoi bibliotечноi spravy v imenakh (kinets 19 st. — 1941 r.): materialy do biobibliohrafichnoho slovnyka* [The history of Ukrainian librarianship in names (the end of the 19th century — 1941): materials for a bio-bibliographic dictionary]. Kyiv [in Ukrainian].
- Hlazunova, L. V., & Safonova, V. V. (2017). Bibliotечna entsyklopediia Kharkivshchyny: prezentatsiia demoversii elektronnoho resursu [Library encyclopedia of the Kharkiv region: presentation of the demo version of the electronic resource]. In *Korolenkiivski chytannia 2016. “Biblioteky, arkhivy, muzei: intehratsiia do suitovoho naukovoho ta istoriko-kulturnoho prostoru”* (part 1, pp. 47–51). Kharkiv [in Ukrainian].
- Ishchenko, O. (2019). Entsyklopedystyka yak skladnyk knyzhkovoї kultury Ukrainy: tendentsii sohodennia. *Academic Papers of The Vernadsky National Library of Ukraine*, 51, 201–209. <https://doi.org/10.15407/np.51.201> [in Ukrainian].
- Ivano-Frankivska oblasna universalna naukova biblioteka im. I. Franka. 1940–2011: entsyklopedychnyi dovidnyk [Ivano-Frankivsk Regional Universal Scientific Library named after I. Franko. 1940–2011: encyclopedic reference] (2011). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2020). Nevidomi “Materialy dlia maibutnoi entsyklopedii knyhoznavstva” L. Bykovskoho (do 125-kh rokovyn vid dnia narodzhennia) [Unknown “Materials for the future encyclopedia of bibliography” by L. Bykovsky (to the 125th anniversary of his birth)]. In *Zhyttia v nautsi. Studii na poshanu Liubovi Dubrovinoi* (pp. 422–440). Kyiv: NBUV [in Ukrainian].
- Kontseptsiiia “Ukrainskoi bibliotечноi entsyklopedii” [Concept of the Ukrainian Library

- Encyclopedia]. (2011). *Bibliotechna planeta*, 1, 30–32 [in Ukrainian].
- Kozlovskiy, V. (1933). *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia: tezy dopovidi [zaslughana na zasidanni NDKB 28 berez. ta 10 kvit. 1933 r.]: mashynopys mashynopys* [Ukrainian library encyclopedia: theses of the report (heard at the NDKB meeting on March 28. and April 10 1933): typescript]. Instytut rukopysu NBUV, f. 33, № 2868 [in Ukrainian].
- Kozlovskiy, V. (n.d.). Bibliotekoznavcha y bibliohrafichna terminolohiia, pryntsyipy yii vyroblennia i orhanizatsiia terminolohichnoi roboty [Library and bibliographic terminology, principles of its development and organization of terminological work]. *Arkhiv NBUV*, op. 1, spr. 204, ark. 6–7 [in Ukrainian].
- Mezhenko, Y. (1923). Lyst do redaktsii [Letter to the editor]. *Bibliolohichni visti*, 4, 119–120 [in Ukrainian].
- Safonova, V. (2020). Haluzeva entsyklopediia yak skladova bibliotechnoi rehionalistyky [Industry encyclopedia as a component of library regional studies]. In *Biblioteka v suchasnomu informatsiinomu i sotsiokulturnomu seredovysshchi* (pp. 63–70). Poltava [in Ukrainian].
- Siropolko, S. (n. d.). Istoriia pysma i druku: korotka entsyklopediia knyhoznavstva (part 1-3). *TsDAVO Ukrainy*. F. 4433, op. 2, spr. 18-20 [in Ukrainian].
- Sokolov, V. Y. (2017). Rehionalni entsyklopedychni vydannia z bibliotechnoi spravy — vazhlyvyi faktor rozvytku bibliotechnoi polityky. In *Entsyklopedychni vydannia v suchasnomu informatsiinomu prostori* (pp. 135–147). Kyiv: Derzhavna naukova ustanova Entsyklopedychno Vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Soloidenko, H. (2021). Library directories, guides: experience of creation and publication. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 64–77. <https://doi.org/10.15407/bv2021.03.064> [in Ukrainian].
- Soloidenko, H. I. (2009a). Bibliotechnne znannia na storinkakh fakhovykh entsyklopedii [Library knowledge on the pages of professional encyclopedias]. In *Suchasni problemy diialnosti biblioteky v umovakh informatsiinoho suspilstva* (pp. 258–262). Lviv [in Ukrainian].
- Soloidenko, H. I. (2009b). Rosiiska bibliotechna entsyklopediia — shche odyn krok v teorii i praktytsi bibliotekoznavstva [The Russian library encyclopedia is another step in the theory and practice of library science]. *Bulletin of the Book Chamber*, 11, 9–12 [in Ukrainian].
- Soloidenko, H. I. (2010). *Ukrainska bibliotechna terminolohiia: stanovlennia ta osnovni etapy rozvytku* [Ukrainian library terminology: formation and main stages of development]. Kyiv [in Ukrainian].
- Soloidenko, H. I. (2020). Biblioteky ta bibliotechna sprava na storinkakh entsyklopedii [Libraries and librarianship on the pages of encyclopedias]. In *Entsyklopedii yak hlokalni medii* (s. 71–80). Kyiv: Derzhavna naukova ustanova Entsyklopedychno Vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Soloidenko, H. I. (2024). Bibliotechna terminolohiia [Library terminology]. In *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia*. <https://ube.nlu.org.ua/article/bibliotechna-terminolohiia> [in Ukrainian].
- Zhelezniak, M., & Ishchenko, O. (2017). Regional encyclopedias in Ukraine: importance, functions, issues. In *Proceedings of the 5th International Conference on Ukrainian Encyclopedia Studies* (pp. 44–49). Kyiv: The NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://doi.org/10.37068/ue.2017.4> [in Ukrainian].
- Zhelezniak, M., Ishchenko, O. (ed.). (2021). *Corpus of Ukrainian Encyclopedias: Bibliographic Index*. Kyiv: The NASU Institute of Encyclopedic Research, 2021. <https://doi.org/10.37068/cueb> [In Ukrainian].
- Zvorskyi, S. (2015). The Library Encyclopedia of Ukraine: from the idea to practical implementation. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 6–7, 33–37. <https://doi.org/10.37068/evu.6-7.7> [in Ukrainian].